

BETA, SARAJEVO, BOSNIA AND HERZEGOVINA

Aleksandra Nikolić

Policy Development Fellowship Program 2006
Soros - Open Society Fund B&H, Sarajevo

Regulatorna struktura sektora organske poljoprivrede u BiH

Decembar, 2006.

SADRŽAJ

Sažetak

I.	UVOD	6
II.	ZAŠTO JE POTREBNO USPOSTAVITI REGULATORNU STRUKTURU U SEKTORU ORGANSKE POLJOPRIVREDE	10
	II.1. Bez regulatornog okvira BiH ne može iskoristiti jednu od očiglednih prilika za razvoj – izvoz na atraktivno tržište Evropske unije (i/ili svjetsko)	13
	II.2. Da li je izvozna orijentacija jedina šansa da (društvo) osjeti korist od razvoja organskog sektora u BiH?	16
	II.3. Da li razvoj organskog sektora može doprinijeti efikasnijem procesu integracije u Evropsku uniju?	19
III.	KAKO IZGRADITI REGULATORNI OKVIR KOJI ĆE OMOGUĆITI RAZVOJ SEKTORA	22
	III.1. Karakteristike dva modela kontrole koji postoje u svijetu	23
	III.1.1. Sistem s potpunom kontrolom države	23
	III.1.2. Regulatorni okvir orijentisan na djelovanje NVO	24
	III.2. Analiza najuspješnijih iskustava – Primjer Austrije	24
	III.2.1. Izbor najuspješnijeg iskustva	24
	III.2.2. Regulatorni okvir u Austriji	25
	III.3. Ocjena izbora opcije	26
	III.3.1. Šta nas navodi na izbor određene opcije?	27
	III.3.2. Učinci izbora opcije koja je procijenjena definisanim kriterijima	28
IV.	ZAKLJUČCI I PREPORUKE	33

Reference - preporuke

Dodaci

Dodatak I: Matrica za procjenu izbora države s najboljom praksom

Dodatak II: Matrica za procjenu efikasnosti postignutog cilja

Dodatak III: Dva moguća načina razvoja organskog sektora u BiH

Lista tabela

Tabela A.1.2.: Kriteriji za izbor države sa najboljom praksom	27
Tabela A.1.2.: Rezultati procjene regulatornog okvira	28

Lista dijagrama

Dijagram 1. Učešće tržišta organskih proizvoda na tržištu hrane u EU-17, 2001.....	13
Dijagram 2. Najviše i najniže premije na farmama i nivo (stepen razvoja) tržišta u EU (%)	14
Dijagram 3. Prosječna godišnja stopa rasta broja organskih proizvođača, <i>prerađivača</i> i uvoznika (1998 to 2003) 14	
Dijagram 4. Pokrivenost uvoza izvozom u BiH	16
Dijagram 5. Površina zemljišta pod organskom obradom u BiH	17
Dijagram 6. Područje pod organskom poljoprivredom i područja sa kojih se sakuplja samoniklo bilje . prema SOEL/FIBL <i>pregled</i> 2000-2006.....	18
Dijagram 7. Deset zemalja sa najvećim procentom zemljišta pod organskom proizvodnjom	21
Dijagram 8. Razvoj na organskim farmama u Danskoj.....	23
Dijagram A.1.1.: Rezultati ocjene regulatornog okvira.....	29

S A Ž E T A K

Organska poljoprivreda predstavlja važnu granu privrede koja može doprinijeti ekonomskom oporavku Bosne i Hercegovine, kao i širim socijalnim ciljevima kao što je smanjenje siromaštva, zaštita i razvoj resursa kao i kulturnog identiteta naroda u BiH. Organski sektor u BiH nalazi se u kritičnoj razvojnoj fazi. Svake godine sektor se sve više razvija, ali se u isto vrijeme proizvođači i potrošači suočavaju sa sve većim izazovima, problemima i administrativnim preprekama. Glavni uzrok ovakvog stanja je nedostatak regulatornog okvira u organskom sektoru. Bez regulatornog okvira prilagođenog specifičnim uslovima koji vladaju u BiH razvoj organske poljoprivrede bio bi vrlo rizičan i ova značajna prilika za razvoj bi bila propuštena.

Glavni razlozi za uspostavljanje regulatornog okvira u organskoj poljoprivredi su: (i) osiguranje zaštite proizvođača i potrošača na tržištu; (ii) osiguranje osnove za napredak i iskorištavanje ostalih (socijalnih i ekoloških) prednosti organske poljoprivrede. Očigledno je odluka o načinu organizovanja sektora – koji model regulacije primijeniti – vrlo osjetljivo pitanje. Nije lako primijeniti tuđa iskustva jer se ovaj sektor svuda u svijetu nalazi u razvoju i razumljiv je nedostatak informacija i iskustava. Taj nedostatak vrlo lako može dovesti do toga da se počine presudne greške i ugrozi razvoj cijelog sektora. Zato su glavni ciljevi ovog dokumenta: (i) motivirati donosiocima odluka da počnu razmišljati o potrebama i potencijalima sektora kako bi pitanje regulatornog okvira označili kao prioritet; (ii) omogućiti donosiocima odluka pristup informacijama, iskustvima, analizama ostalih zemalja kako bi izbjegli moguće greške.

Pregled regulatornih okvira koji se primjenjuju u svijetu sugerše da postoje dva tipa istih. Jedan od njih se oslanja na državu i njene institucije koje upravljaju i odgovorne su za funkcionisanje sektora, a drugi tip izvjesne funkcije i odgovornosti prenosi na nevladine organizacije. Činjenica da jedino Danska primjenjuje ovaj prvi model nagovještava da je

drugi model efikasniji i primjenjiviji u zemljama u razvoju, sa slabom državnom administracijom podložnom korupciji. Rezultati istraživanja pokazuju da je regulatorni model koji se primjenjuje u Austriji, a koji u obzir uzima različite nivoe administracije (federalni/državni), vrlo dobar i da se može primijeniti u BiH. Po ovom modelu najveći dio odgovornosti vezan za nadzor prenosi se na niži nivo administracije, dok su odgovornosti vezane za osiguranje kvaliteta podijeljene između tri federalna ministarstva i nevladinog sektora (organi za certifikaciju). Kontrola i nadzor sektora povjereni su Agenciji za tržište (AMA), koja se bavi svim poljoprivrednim sektorima. NVO sektor je odgovoran da okupi sve zainteresovane i obezbijedi pomoć državnim institucijama u njihovom svakodnevnom radu, te da omogući međunarodnu saradnju i usmjeri razvojne aktivnosti koje država preduzima. Kada je u pitanju regulatorni okvir za organski sektor u BiH, drugi model koji uključuje djelovanje NVO je adekvatniji. Glavni razlozi za preporuku ovog modela su ovi: (i) on mnogo efikasnije osigurava zaštitu interesa i proizvođača i potrošača; (ii) smanjuje mogućnost korupcije sistema i efikasnije gradi povjerenje u znak organske poljoprivrede, što je preduslov održivog razvoja sektora; (iii) zahtijeva minimalan broj novih radnih mjesta u administraciji; (iv) omogućava da se skromni javni fondovi što bolje i efikasnije iskoriste; (v) omogućava privatne investicije u sistem; (vi) nudi „zdravu konkurenciju“ među certifikacijskim kućama, što smanjuje cijenu osiguranja kvaliteta; (vii) omogućava korištenje razvijenih institucija sektora; i (ix) može se razvijati u kraćem vremenu. Na kraju, važno je istaći da sve interesne grupe sektora (*stakeholders*) snažno podržavaju ovaj drugi model.

I. U V O D

Proces obnove u Bosni i Hercegovini je vidljiv, ali sporiji nego što se očekivalo i predviđalo. BiH privreda se suočava s različitim problemima, počevši od slabosti u političkom i administrativnom sistemu do uobičajenih problema vezanih za proces globalizacije i prelaza na tržišnu ekonomiju. Naša privreda je još uvijek u *factor driven* fazi razvoja, u kojoj je značajan uticaj primarne industrije (uključujući poljoprivredu) na visinu BDP. Istovremeno je vrlo visok nivo uvoza hrane, približno 1 milijardu eura, dok je više od 40% obradive zemlje neiskorišteno. To znači da će svako poboljšanje rezultata u poljoprivredi imati mnogostruke uticaje na oporavak privrede (*privredni rast*). Činjenica da mnogi ljudi u poljoprivrednim oblastima žive ispod linije siromaštva potpuno opravdava značaj koji pridajemo razvoju poljoprivrede za kvalitet života uopšte. Međutim, nepovoljna poljoprivredna struktura,¹ agro-okolišni uslovi, slaba poljoprivredna infrastruktura, nedostatak povoljnih investicionih fondova, nedostatak znanja i vještina, nedostupnost tržišta, veliki broj administrativnih prepreka – sve to ima jako negativan uticaj na konkurentnost bh. poljoprivrede. Uprkos ovako složenoj i problematičnoj situaciji u sektoru, postoje i „uspješne priče“ kao što je prošlogodišnji (2006) izvoz od 1,5 miliona eura što ga je ostvario organski sektor. U tom kontekstu organska poljoprivreda se može posmatrati kao sektor koji potiče razvoj preduzetničkog duha i inicira ekonomske aktivnosti van poljoprivrede u ruralnim oblastima, ujedno doprinoseći kvalitetu *okoliša*. U tom smislu poljoprivreda je značajna, primamljiva prilika za razvoj države.

Do sada je razvoj organske poljoprivrede pokretao NVO sektor, a bio je potpomognut i različitim projektima koje je finansirala međunarodna zajednica. Ove godine sektor je postigao izvoz robe u vrijednosti višoj od 1,5 miliona eura na atraktivno, ali zahtjevno tržište Evropske unije. Iako je ovo skromna vrijednost, ona ističe vrlo visok potencijal sektora, jer je potrebno

¹ Average farm size is about 3 ha and it is divided into 7 plots.

znati da je sektor veoma mali i da radi bez ikakve podrške šire društvene zajednice. . Međutim, da bi se omogućio brži ali održiv razvoj te iskoristio potencijal sektora, neophodno je razviti odgovarajući regulatorni okvir. Organska poljoprivreda predstavlja vrlo poseban sistem proizvodnje hrane, organizovan po vrlo strogim standardima koji štite prirodne resurse, kulturni identitet (posebnost), a *zahtijeva veće napore proizvođača i inovacije u radu*. Drugim riječima, organska poljoprivreda nudi poseban kvalitet koji zadovoljava potrebe potrošača vezane s njihovim uvjerenjima, moralom i načinom života. Za mnoge potrošače organska hrana predstavlja mogućnost da poboljšaju svoje zdravlje i zbog toga su voljni i da plate višu cijenu kupujući je. To je razlog zbog kojeg ovaj specifični kvalitet mora biti garantovan od strane ovlaštenog organa koji je priznat na tržištu. Zbog toga je tzv. volonterska šema označavanja² – koja počiva na procesima certifikacije i akreditacije i omogućava da kupac zna (putem znaka) da stvarno kupuje proizvod koji ima taj dodatni kvalitet – srce cijelog sistema organske poljoprivredne proizvodnje i ona obezbjeđuje funkcionisanje organskog sektora. To znači da je organski proizvod obilježen posebnim organskim znakom koji bi potrošači odmah prepoznali i koji dokazuje kvalitet proizvoda. Očigledno je da se razvoj organskog sektora oslanja na povjerenje koje treba da vlada između potrošača i proizvođača. Da bi se osigurao ovaj osnovni preduslov za razvoj organskog sektora, neophodno je obezbijediti kontrolu sektora i zaštititi kupce od prevare, kao i obezbijediti mehanizam za davanje „nagrade“ proizvođačima (*premijum cijenu*), jer oni ulažu dodatni napor da proizvedu proizvod specifičnog kvaliteta i da zaštite prirodne resurse i očuvaju kulturnu raznolikost i društvenu održivost.

Imajući u vidu da je organski sektor nov u svim zemljama svijeta, možemo očekivati da neće biti lako doći do informacija, iskustava ili stručnih analiza. Zato treba biti vrlo oprezan pri

² Volonterska šema označavanja podrazumijeva da se uspostave određeni standardi proizvodnje i da svi oni koji apliciraju i poštuju te standarde dobiju pravo korištenja “zaštitnog znaka” (branda) te šeme i da pristanu da ih nadgleda i kontroliše neovisno tijelo u procesu certifikacije. Dakle, svi proizvođači prolaze proces certifikacije (kontrola da li se pridržavaju standarda) i na kraju dobijaju certifikat, potvrdu i pravo da na svom pakovanju koriste “zaštitni znak” te šeme.

kreiranju regulatornog okvira kako bi se izbjegle presudne greške koje bi mogle ugroziti čitav sektor. Ovo istraživanje je, s tim na umu, imalo slijedeće ciljeve: (i) privući pažnju *donosilaca odluka*, te im ukazati na potrebe i potencijale sektora, kako bi oni pitanje regulatornog okvira označili kao prioritet; (ii) omogućiti *donosiocima odluka* pristup informacijama, iskustvima i analizama ostalih zemalja kako bi izbjegli moguće greške. Da bismo dobili uvid u načine na koje je izgrađen regulatorni okvir u drugim zemljama, načinili smo detaljan pregled sekundarnih podataka prikupljenih iz međunarodnih baza podataka (SOEL, FIBL, Organic Europe, ITC, IFOAM), kao i sa zvaničnih Internet stranica pojedinih država. Istraživanje je zasnovano na raspoloživim *elektronskim podacima*. Glavno ograničenje ovog metoda je rizik da možemo dobiti uopštene podatke koji mogu dovesti do pogrešnih zaključaka. Zato smo pripremili detaljan upitnik za aktiviste NVO sektora. NVO stručnjaci iz Slovenije, Bugarske, Poljske, Hrvatske i Srbije su bili anketirani. Podaci o organskom sektoru u BiH dobijeni su od OK – tijela za certifikaciju „Organska kontrola“. Ovi podaci ne uključuju podatke dobijene od međunarodnih organa za certifikaciju. Imajući u vidu da je OK najaktivniji u državi, njihovi podaci su dovoljno dobri da bismo ih mogli koristiti za predviđanja kako će se sektor razvijati. Pretpostavke o rastu i koristima od sektora bazirane su na oskudnim podacima, te nije bilo moguće primijeniti složene metode predviđanja. Iako oskudni, ovi podaci i metode predviđanja su dovoljno dobri da pokažu *donosiocima odluka* prednosti razvoja sektora.

Odabran je niz kriterija kako bi se omogućilo detaljnije objašnjenje razloga zbog kojih je izabran određeni regulatorni okvir, kao primjer „najbolje prakse“. Ovi kriteriji su određeni nakon uvida u situaciju u Bosni i Hercegovini (1 veoma različita situacija, 7 veoma slična situacija) kako bi se izabrao regulatorni okvir koji nalazi najbolja rješenja. Ovom procjenom nisu obuhvaćene zemlje bivše Jugoslavije (isključujući Sloveniju) jer su njihovi regulatorni okviri nedavno načinjeni tako da nisu još ispitani u praksi.

Organizovana je radionica «Regulatorni okvir za organsku poljoprivredu u BiH – prijedlog modela koji odgovara uslovima u BiH» u okviru Treće organske konferencije održane u Sarajevu (10.11.2006), na kojoj su dobijena mišljenja *interesnih grupa (stakeholders) iz sektora*. Više od 50 ljudi zainteresovanih za organsku poljoprivredu došlo je na Konferenciju i dobilo šansu da iskaže svoj stav o ovom pitanju. Radionica je bila organizovana u vidu *grupnog intervjua*.

Svi podaci i zaključci ovog istraživanja su uključeni u ovaj izvještaj, koji počinje objašnjenjem kakvu bi štetu pretrpjela BiH privreda, posebno u ruralnim područjima, ako se ne uspostavi regulatorni okvir. Sljedeće poglavlje ima za cilj da informiše koje su glavne odgovornosti i funkcije regulatornog okvira i kako on može biti organizovan. Da bi sve bilo jasnije, dat je opis *primjera „najbolje prakse“* (Austrija). Poslije toga je data procjena tri moguća scenarija, razlozi za i protiv. Izvještaj zaključujemo prikazom izbora opcije i narednim koracima.

II. ZAŠTO JE POTREBNO REGULISATI ORGANSKU POLJOPRIVREDU?

Na Prvoj donatorskoj konferenciji u BiH održanoj 1995. godine organska poljoprivreda je označena kao vrlo značajna prilika za razvoj BiH. Otada je lokalni NVO sektor, pomoću projekata koji su finansirani iz međunarodnih izvora, uložio mnogo napora da razvije organski sektor, polazeći od „nule” samog početka. Tako je osnovan vrlo skroman, ali živahan organski sektor. Trenutno je u vrlo osjetljivoj razvojnoj fazi, u kojoj glavni problemi koji utiču na rast sektora (različite administrativne prepreke na uvoz vrlo posebnih, ali potrebnih inputa, nelojalna konkurencija i jačanje državne organske oznake OK, itd.) ne mogu biti riješeni izvan institucionalnog okvira, pojedinačno (*svako pitanje zasebno*), uz korištenje improvizacije i ličnih veza.³ Drugim riječima, BiH organski sektor se razvio dovoljno da bi mogao iskazati svoj potencijal (mogućnost razvoja), ali to će biti moguće jedino ako se institucionalni okvir za sektor bude sistemski gradio, baš kao što se to radi u svim drugim sektorima ekonomije. Bez regulatornog okvira, koji bi i uspostavio i organizovao institucije, funkcionisanje i odgovornost sektora, organska poljoprivreda postala bi samo još jedna propuštena razvojna prilika.

Kako bismo objasnili potrebu za regulisanjem organskog sektora, neophodno je početi s objašnjenjem koncepta organske poljoprivrede.

Uopšteno govoreći, organska poljoprivreda je način poljoprivredne proizvodnje u kojem se hemijska sredstva ne koriste, ili se njihova upotreba svede na najmanju moguću mjeru, pa je zato hrana koju dobijemo kao proizvod – „zdrava”. Primjer za tako usko objašnjenje izraza „organska poljoprivreda” je njena definicija izložena u vrlo popularnoj besplatnoj *online* enciklopedija Wikipedia.⁴ Organska poljoprivreda podrazumijeva vrlo širok pojam koji,

³ Ovo ograničenje je definisano od strane korisnika na Trećoj konferenciji o organskoj poljoprivredi održanoj u Sarajevu 10.11.2006. Bilo je prisutno više od 50 učesnika. Glavni zaključak je bio da je nedostatak regulatornog okvira osnovni ograničavajući faktor rasta sektora.

⁴ U organskoj poljoprivredi se izbjegava ili većinom isključuje upotreba vještačkih đubriva i pesticida,, regulatora rasta biljaka, te aditiva u ishrani stoke. Što je više moguće organski poljoprivrednici se oslanjaju na rotaciju usjeva, ostatke usjeva,

prema IFOAM, uključuje načela zdravlja, ekologije, nepristrasnosti, kontrole,⁵ što znači da je organska poljoprivreda održiva, prijateljska prema okolini, društveno prihvatljiva i ekonomična. Ovakva definicija traži od svake lokalne zajednice na svijetu da *inovira* i da razvije različite sisteme poljoprivredne proizvodnje koji su bazirani na lokalnim potrebama, običajima, tradiciji, kulturi i raspoloživim sredstvima, i koji će zaštititi i razviti prirodne i ljudske resurse, a što će u krajnjem rezultatu unaprijediti kvalitet života u toj lokalnoj zajednici. To znači da “konačan proizvod” organske poljoprivrede nije samo hrana, nego on uključuje široku paletu različitih usluga, vrlo važnih za zajednice (države). Ove usluge treba načiniti „vidljivim” kako bi mogle biti prodane, odnosno kako bi potrošači znali da one postoje. Zato se tržišna komunikacija između proizvođača i potrošača mora tako organizovati da omogući proizvođačima da ostvare dobit – “premiju” za svoje usluge, i da omoguće potrošačima da zadovolje svoje „vrijednosne” potrebe, koje su bazirane na uvjerenjima, moralu, kulturi i načinu života (Nikolić, 2002). Šeme označavanja bazirane na dobrovoljnosti obezbjeđuju ove usluge tako što osiguravaju da se samo organski proizvodi prodaju pod etiketom “organski proizvod”. To znači da savremeni način osiguranja kvaliteta, koji je baziran na certifikaciji (uvjerenju, garanciji) *od strane trećeg neutralnog tijela*, postaje glavni pokretač razvoja organske poljoprivrede. Na taj se način obezbjeđuje zaštita potrošača i proizvođača. Potrošači su zaštićeni od prevara na tržištu, a proizvođači od nelojalne konkurencije. Ovaj koncept osiguranja kvaliteta omogućava potpunu otvorenost, transparentnost i mogućnost praćenja lanca ishrane, koji je suština osiguranja kvaliteta i bezbjednosti hrane. Dakle, značajan dio ukupnog koncepta organske poljoprivrede čini zahtjev da svaki proizvod koji je prodat pod oznakom organski proizvod i/ili nekom

stajsko đubrivo i mehaničku obradu kako bi postigli produktivnost zemljišta, obezbijedili ishranu biljaka, ojačali ih i njihovim snažnim rastom potisnuli negativni uticaj rasta korova, napada insekata i ostalih štetočina.

⁵ “.....Ovi principi su osnove iz kojih raste i razvija se organska poljoprivreda... Principi organske poljoprivrede služe kako bismo pokrenuli organski pokret u svim njegovim različitostima. Oni su vodič za razvoj IFOAM pozicija, programa i standarda. Štaviše, predstavljeni su vizijom da će biti prihvaćeni širom svijeta.” IFOAM, http://www.ifoam.org/about_ifoam/principles/index.html, 6.12.2006.

„organskom trgovačkom markom” mora proći inspekciju i kontrolu u procesu certifikacije koji vodi neko neutralno tijelo – akreditovana certifikacijska kuća.⁶

Danas je organska poljoprivreda skroman dio, ali dio koji postaje sve značajniji u poljoprivredi skoro svih zemalja svijeta bez obzira na nivo njihovog razvoja.⁷ Postoji mnogo razloga za ovaj rastući značaj organske poljoprivrede, a neki od njih su:

- * ovo je djelatnost koju pokreće potreba kupaca da budu informisani, da znaju na koji način je hrana proizvedena, na koji prerađena, kako se njome rukuje i na koji način se prodaje. Ove informacije o proizvodima daju mogućnost potrošaču da odabere one proizvode koji su po njegovom mišljenju najuspješniji, „da glasa novčanim glasovima” za najbolji proizvod. Potrošač tako ima jak uticaj na organsku proizvodnju;

- * dodatne usluge – kao što je očuvanje *biodiverziteta*, doprinos ublažavanju ili sprečavanju određenih ekoloških problema, doprinos bezbjednosti lanca ishrane i njegove uloge u zaštiti potrošača, kao i doprinos unapređenju kvaliteta ljudske ishrane, očuvanju nacionalnog identiteta i kulture, kao i doprinos ruralnom i cjelokupnom privrednom razvoju – prepoznate su od strane međunarodnih organizacija⁸ i vlada. Zato organska poljoprivreda privlači veliku pažnju i dobija podršku i od država i od nadnacionalnih udruženja.⁹

⁶ Council Regulation (EEC) N° 2029/91 navodi: “... za svrhu ovog propisa za proizvod će se smatrati da nosi pokazatelje koji se odnose na metode organske proizvodnje gdje su u etiketiranju, propagandnom materijalu ili prodajnim dokumentima taj proizvod ili njegovi sastojci opisani oznakama koje su u upotrebi u svakoj državi članici koji pokazuju kupcu da se proizvod ili njegovi sastojci upotrebljavaju u skladu s pravilima proizvodnje navedenim u Članu 6 i 7, i posebno sljedeći pojmovi, osim ako ti pojmovi nisu upotrebljeni za poljoprivredne proizvode u namenicama ili su jasno razdvojeni od metoda proizvodnje...”

⁷ FAO Committee on Agriculture (1999): “Organic Agriculture”, Positioning paper, Rome, Italy.

⁸ “... Plan akcije svjetskog skupa o hrani priznaje značaj ‘odgovarajućih ulaznih tehnologija, tehnika obrade i ostalih održivih metoda kao što je organska poljoprivreda, u omogućavanju poljoprivrednim djelatnostima da budu efikasne, a s ciljem smanjenja štete po okoliš, dok su u isto vrijeme profitabilne...” FAO Committee on Agriculture (1999): “Organic Agriculture”, Positioning paper, Rome, Italy.

⁹ The WTO (Svjetska trgovinska organizacija) je protiv subvencionisane poljoprivrede, ali ako poljoprivredna proizvodnja doprinosi očuvanju okoline, zelena kutija predviđa različite načine javne podrške.

* Organska poljoprivreda obavezuje farmere, kao i lokalne zajednice, da budu inovativni i da razvijaju vlastite kapacitete kako bi obezbijedili bolji život svojim porodicama, ali i čitavoj zajednici.

II.1. Bez regulatornog okvira BiH ne može iskoristiti jednu od očiglednih prilika za razvoj – izvoz na atraktivno tržište Evropske unije (i/ili svjetsko)

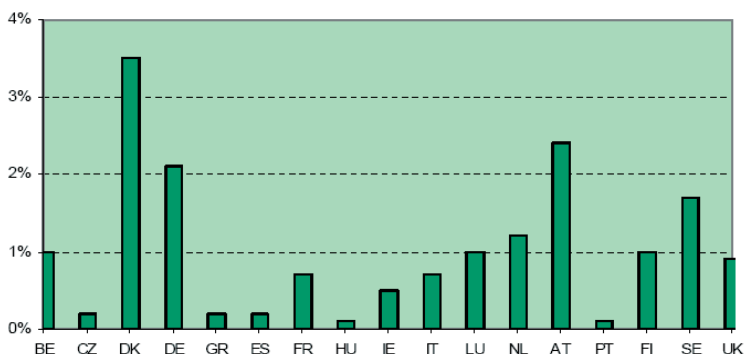
Nivo organske poljoprivredne proizvodnje raste širom svijeta, a posebno u Evropi. Udio zapadnoevropskih zemalja u svjetskoj površini zemljišta pod organskim načinom obrade je 21%,¹⁰ a što je još značajnije, njihov udio u ukupnom svjetskom prihodu (25 milijardi US\$ u 2003. godini) je 52%.¹¹ To znači da je zapadnoevropsko tržište jedno od dva (sjevernoameričko je drugo) najunosnija tržišta koja imaju vrlo visok godišnji rast. Mora se naglasiti da ovo, vrlo privlačno tržište, predstavlja samo oko 1% ukupnog tržišta hrane.¹² Ali, kao što se može vidjeti iz naredne slike, nivo razvoja organskog tržišta značajno se razlikuje od zemlje do zemlje.

¹⁰ Willer, Helga, M. Yussefi (2006): The world of organic farming 2006, Statistics and emerging trends, IFOAM pg. 37.

¹¹ Willer, Helga, M. Yussefi (2005): The World of Organic Agriculture – Statistics and Emerging trends 2005, IFOAM pg 24.

¹² DG Agriculture (2005): Organic Farming In The European Union, Facts And Figures, G2 EW - JK D(2005), pg. 21.

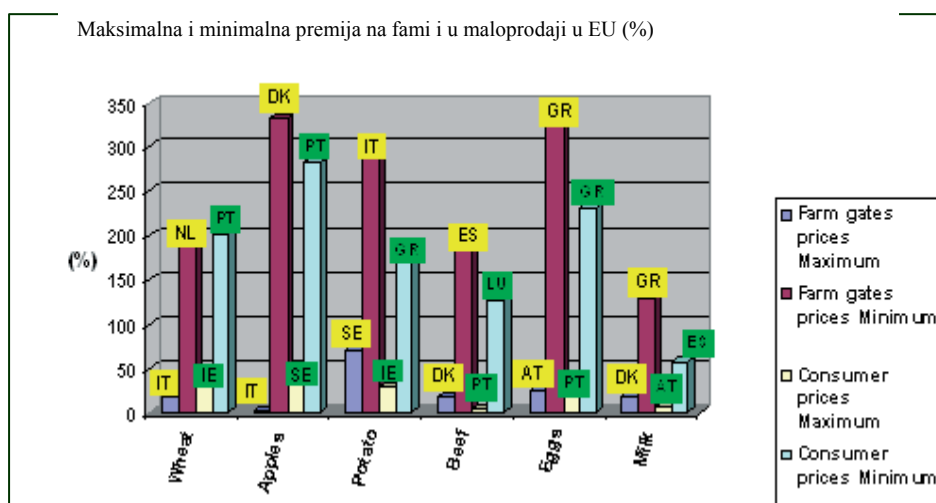
Slika 1. Udio organskog tržišta u ukupnom tržištu hrane u EU-17, 2001.

Mora se podvući da je njemačko tržište najvrednije sa 3,5 milijardi eura, ili 30% od ukupne vrijednosti zapadnoevropskog tržišta.¹³

Vrlo značajna karakteristika organskog tržišta su *premijum cijene*. Vrlo je teško odrediti prosječnu premiju (*koliko se više plaća za organski proizvod u odnosu na konvencionalni proizvod*) zato što se ona značajno razlikuje u različitim državama i za različite proizvode. Izgleda da su premije, generalno govoreći, niže za prerađevine (procesirane proizvode) nego za svježne (sirove) proizvode. To se može objasniti manjim značajem uticaja troškova sirovine u prerađenim proizvodima. Premije su nešto niže u zemljama gdje je organsko tržište relativno razvijeno (Austrija, Danska, Švedska i Italija).

Slika 2¹⁴.

Očekuje se da će premije opadati kako tržište i proizvodnja budu rasli. U zadnjih pet godina veliki lanci

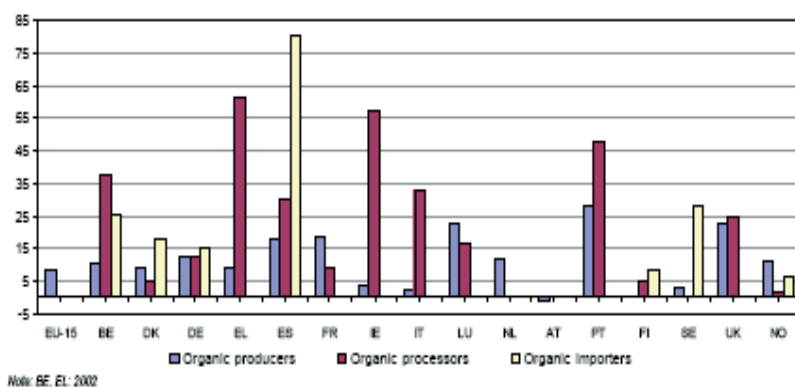
¹³ DG Agriculture (2005): Organic Farming In The European Union, Facts And Figures, G2 EW - JK D(2005), pg.20

¹⁴ DG Agriculture (2005): Organic Farming In The European Union, Facts And Figures, G2 EW - JK D(2005), pg.28

supermarketa su ušli na ovo tržište i povećali potražnju, što je rezultiralo većom premijom. Međutim, očekuje se pad premija pošto će supermarketi ponuditi jeftinije proizvode.

Ovo tržište je veoma privlačno jer je godišnja stopa rasta čak veća od 10%, što nije uobičajeno za tržište zasićeno bogatom ponudom hrane i pića. Porast broja organskih prerađivača i uvoznika (vidi Sliku 3) omogućava rast tržišta i čini ga vrlo privlačnim za susjedne zemlje izvoznice organskih proizvoda.

Slika 3. Prosječna stopa godišnjeg rasta broja organskih proizvođača, prerađivača i uvoznika (1998 do 2003)

Očigledno je da postoji vrlo unosno tržište u svim zemljama Evropske unije. Ovo je odlična vijest i dobra poslovna prilika za proizvođače i trgovce iz

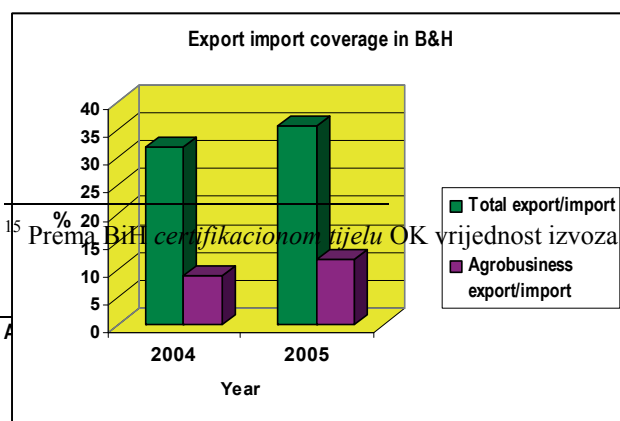
Bosne i Hercegovine. Postavlja se pitanje je li bh. sektor sposoban da iskoristi ovu priliku na najbolji mogući način? Sposobnost da postane dio unosnog EU tržišta zavisi od konkurentnosti bh. organskog sektora, koja je djelimično određena produktivnošću na farmama a djelimično troškovima transporta i drugim transakcijskim troškovima (troškovi osiguranja kvaliteta).

Trenutno, bh. sektor je sposoban da obezbijedi proizvode po konkurentnim cijenama ukoliko se prodaja vrši po proizvodnoj ili fabričkoj cijeni. Ali, očito je da se mora povećati produktivnost kako bi se zadržali niski troškovi. Glavni činioci koji utiču na produktivnost na nivou proizvođača su znanje i investicije. Danas se ove obje oblasti finansiraju međunarodnim projektima koje provodi NVO sektor u Bosni i Hercegovini. Za početnu, razvojnu fazu

razvoja sektora ovi su fondovi bili dovoljni, ali za stvaran i brz razvoj ulogu finansijera moraju preuzeti institucije u sektoru. Opet, bez odgovarajućeg regulatornog okvira ove se institucije ne mogu uspostaviti. **To znači da se može očekivati smanjenje konkurentnosti sektora ukoliko se regulatorni okvir uskoro ne uspostavi.**

Nije lako izvoziti na profitabilna tržišta. Samo proizvodi koji potiču iz zemalja sa odobrene “Liste trećih zemalja” podobni su za prodaju u Evropskoj uniji. Minimalan uslov koji treba ispuniti kako bi se neka zemlja našla na “Listi trećih zemalja” jeste da dokaže da je sistem osiguranja kvaliteta (inspekcija, *certifikacija*, *akreditacija* i etiketiranje) harmonizovan i usklađen sa pravilima EU. Ipak, proizvodi iz bilo koje zemlje se mogu izvesti u EU ako dobiju certifikat od *internacionalno akreditovanog certifikacionog tijela* koje tržište EU prepoznaje kao validno. To su takozvana „stražnja vrata za organsko tržište EU” Ova “vrata” često se koriste u sektoru.¹⁵ U isto vrijeme, ova izvozna prilika povećava poslovne troškove, posebno troškove osiguranja kvaliteta (pregleda, certifikacije od inostranih certifikatora). Zato veliki dio novonastale vrijednosti preuzmu strane kompanije (certifikatori), a to snižava privlačnost sektora, kao i mogućnost razvoja lokalne zajednice. Na duge staze ovaj prilaz problemu nije održiv i može ugroziti rast sektora.

Da bismo pojasnili negativne posljedice smanjene mogućnosti izvoza u organskom sektoru, moramo naglasiti da je Bosna i Hercegovina trenutno suočena s velikim trgovinskim deficitom, a posebno u sektoru poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda. Negativni trgovinski bilans poljoprivrede (vidi sliku 4) značajno doprinosi ukupnom negativnom trgovinskom bilansu zemlje. U isto vrijeme, više od 40% obradive zemlje se nalazi izvan upotrebe.

Slika 4.

¹⁵ Prema BiH certifikacionom tijelu OK vrijednost izvoza za 2006 je bila više od 1,5 miliona EURO.

Ovo znači da je čak i minimalni doprinos ukupnoj vrijednosti bh. izvoza veoma značajan i daje velik doprinos ukupnom razvoju. Kada bi administracija u BiH ispunila obaveze iz Strategije poljoprivrednog razvoja i proizvela odgovarajući regulatorni okvir na osnovu sadašnje situacije i vrlo grubih predviđanja, u 2010. godini bi se mogao očekivati više od 7 miliona eura¹⁶ vrijedan izvoz sektora (detaljnije u Dodatku I). Po ovom scenariju bi u ruralnim oblastima bilo otvoreno više od 15.000 privlačnih, dobro plaćenih radnih mjesta. Nismo uzeli u obzir radna mjesta u komplementarnim privrednim granama. **Ukratko, organska poljoprivreda je stvarna razvojna prilika zemlje, koja se može efikasno iskoristiti jedino ukoliko se stvori odgovarajući regulatorni okvir. To znači da bi Bosna i Hercegovina mogla propustiti ovu privlačnu i realnu razvojnu priliku.**

II.2. Da li je izvozna orijentacija jedina šansa da društvo profitira od razvoja organskog sektora u BiH?

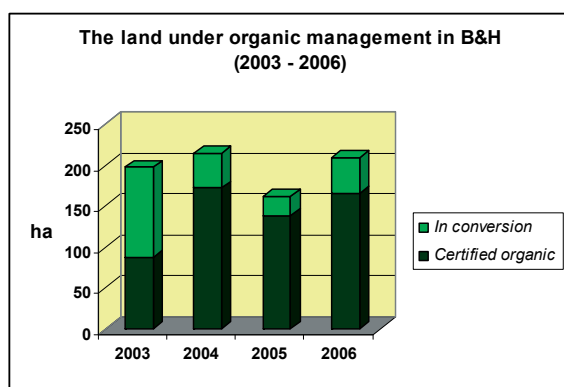
Tačno je da samo razvoj domaćeg tržišta u BiH može osigurati održiv razvoj organskog sektora. Od 1995. godine, kada je utvrđeno da sektor ima razvojne mogućnosti, protivnici organske proizvodnje dokazuju da se organsko tržište ne može razviti u našoj zemlji. Glavni argument je da je kupovna moć bh. građana preniska da pokrije proizvode koji se prodaju po *premium* (višim) cijenama. Ova struja suprotstavljanja potpomognuta je mišljenjem da su naši poljoprivrednici premali; preslabi da bi mogli priuštiti dodatne troškove *certifikacije*;

¹⁶ Ako sve ostane kao danas – bez podrške i bez regulatornog okvira, predviđa se slab rast sektora i rezultat u 2010. godini bi bio oko 2 miliona eura.

premallo kvalifikovani da slijede stroga pravila organskog uzgoja koja zahtijevaju dokumentovanje svake faze proizvodnje i intenzivno planiranje; nesposobni za inovacije.

Stvarnost u Bosni i Hercegovini daje prave odgovore na ove sumnje. Organski sektor je uspostavljen. Prema službenim podacima BiH *certifikacionog tijela* OK, površina od 209 ha zemljišta se obrađuje na organski način. Prema drugim međunarodnim izvorima, 1.113 ha su pod organskom poljoprivredom.¹⁷ Ova značajna razlika se javlja zbog toga što u BiH postoji nekoliko različitih međunarodnih *tijela za certifikaciju* i što nema stvarne saradnje među njima. Bez obzira na sve, smatramo da su najpouzdaniji podaci BiH *tijela za certifikaciju* OK i da su oni najznačajniji za dalji održiv razvoj organske proizvodnje u BiH.

Slika 5¹⁸

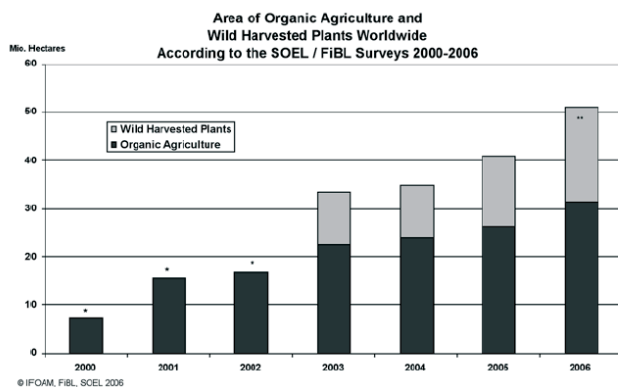

Kao što se može vidjeti, površina pod organskom proizvodnjom se u 2005. godini smanjila. Neki od projekata razvoja koji su pomagali farmerima i *ostalim učesnicima* su završeni – i to je bio glavi razlog za ovo smanjenje. Ove godine je to nadoknađeno i

može se zaključiti da je rast osiguran i stabilizovan. Ovoj površini se može dodati naknadnih 3.000 *certifikovanih* ha, sa kojih se skupljaju divlje i aromatične biljke i šumski plodovi. Tako mali sektor je ove godine izvezo preko 1,5 miliona eura, što je preko 300% više nego prošle godine. Ovo je očigledna činjenica, koja svjedoči da je u BiH ustanovljen mali ali snažan organski sektor.

¹⁷ Willer, Helga, M. Yussefi (2005): The World of Organic Agriculture – Statistics and Emerging trends 2005, IFOAM pg. 14.

¹⁸ Hadžiomerović, Maida (2006): Organska kontrola i certifikacija organske proizvodnje – Third Organic Conference: „Actual moment in organic agriculture development – problems slowing down development of organic sector in B&H“, Sarajevo.

Slika 6¹⁹

U oblasti certifikovane organske proizvodnje *wild products* (divljih biljaka), BiH je jedna od pet vodećih zemalja u Evropi, prema Međunarodnom trgovinskom centru

(UNTCTAD/WTO). Udio Bosne i Hercegovine u ukupnoj *organskoj proizvodnji divljih biljaka* je 5% u Evropskoj uniji.²⁰ To je vrlo značajan potencijal, posebno ako imamo u vidu da ovo tržište pokazuje visoku stopu rasta, kao što se vidi iz sljedeće slike.

Tržište organske hrane u BiH je u ranoj razvojnoj fazi. Do ove godine organska hrana zastupljena na BiH tržištu (dječja hrana, sokovi, dijetalni proizvodi) se uvozila. Ove godine su dva velika lanca supermarketa, Mercator i Tropic, odlučili da ponude bosanskohercegovačke organske proizvode. Oba trgovinska lanca obezbijedila su posebno mjesto – organska kola – za proizvode iz BiH. To potvrđuje i ukazuje da postoji potražnja za organskom hranom. Takođe, organska hrana se prodaje po premijum cijenama. Premija koja se plaća varira od jednog do drugog proizvoda i iznosi oko 50%. Mora se naglasiti da kod potrošača postoji očigledan porast nivoa razumijevanja koncepta organske hrane. U istraživanju s kraja 2005. godine 16,5% potrošača označilo je organsku hranu kao onu koja je proizvedena primjenom posebnih metoda proizvodnje, dok u anketi provedenoj 2002. godine niko od anketiranih nije organsku hranu definisao na ovaj način. Druga ohrabrujuća činjenica je da je 4,77% potrošača

¹⁹ Willer, Helga, M. Yussefi (2006): The world of organic farming 2006, Statistics and emerging trends, IFOAM pg. 36.

²⁰ International Trade Center (UNCTAD/WTO) (2006): Organic Wild Products: Market Development, www.intracen.org/organics

prepoznalo bh. OK oznaku kao etiketu koja osigurava kvalitet na tržištu.²¹ Sve ovo potvrđuje da je bosanskohercegovačko tržište organskih proizvoda formirano, što osigurava stabilan rast tržišta i obezbjeđuje nove razvojne mogućnosti i nova radna mjesta u poljoprivrednim oblastima. Međutim, trenutno svako može označavati proizvod kao organski i prodavati ga po premijum cijenama – a to je značajna prijetnja daljem razvoju organskog tržišta. U posljednja četiri mjeseca u supermarketima je otkriveno neodgovarajuće etiketiranje organskih proizvoda. U Mercatoru (Novo Sarajevo) paradajz, paprika, džem, mrkva su se prodavali pod nazivom “Organski proizvod” bez ikakve organske etikete ili druge potvrde koja bi garantovala potrošaču da doista kupuje organski proizvod. Zbog slabosti u regulatornom okviru, ovako očigledan slučaj kršenja postojećeg zakona o zaštiti potrošača, koji zabranjuje etiketiranje što navodi potrošače na pogrešne zaključke, nije kažnjen. Bez regulatornog okvira ovo bi mogla postati redovna praksa, koja otvara mogućnost za postizanje dodatne dobiti na varanju potrošača. **Jasno je da se na ovaj način može propustiti realna prilika da se doprinese zapošljavanju i smanjenju siromaštva razvojem efikasnog i održivog sektora, ili će je zloupotrijebiti mala grupa ukoliko razvoj regulatornog okvira za organski sektor ne postane prioritet.**

II.3. Da li organski sektor može doprinijeti efikasnosti procesa pridruživanja Evropskoj uniji?

Integracija u EU označena je kao najznačajniji prioritet u srednjoročnoj i dugoročnoj politici razvoja Bosne i Hercegovine. BiH je dobila vrlo zahtjevan zadatak da uskladi svoj regulatorni okvir sa onim u EU i da rekonstruiše svoju privredu. Za tu svrhu obezbijediće se pretpristupni fondovi za našu zemlju. Značajan dio ovih fondova je usmjeren na poljoprivredne investicije

²¹ Svi podaci koji se odnose na organsko tržište BiH potiču iz istraživanja koje je obavila nevladina organizacija BETA u 2002. i 2005/06 godini. To je obavljeno pomoću uobičajenog uzorka formiranog od 300 potrošača iz Mostara, Banje Luke i Sarajeva.

programima ruralnog razvoja, koji je drugi stub *CAP's* – ruralni razvoj i politike regionalnog razvoja.²² Ovi programi će se oslanjati na sposobnost lokalne zajednice da istakne svoje stvarne potrebe i da uspješno primijeni odobrene projekte. U tom pogledu organska poljoprivreda,²³ koja je usmjerena na inovacije i razvoj ljudskih kapaciteta, može mnogo doprinijeti. Takođe, jedan od jasnih ciljeva EU je da se potpomogne razvoj organske poljoprivrede putem različitih programa. Ovi EU fondovi, naravno, neće biti utrošeni za razvoj oblasti tamo gdje je poslovni rizik visok i gdje nije sve regulisano u skladu s načinom na koji se to radi u EU. To znači da će dio resursa (inovativni, sposobni ljudi sa jasnim preduzetničkim duhom) biti stavljen postrani i neće se koristiti, što će rezultirati smanjenom sposobnošću privlačenja pretpristupnih fondova EU.²⁴

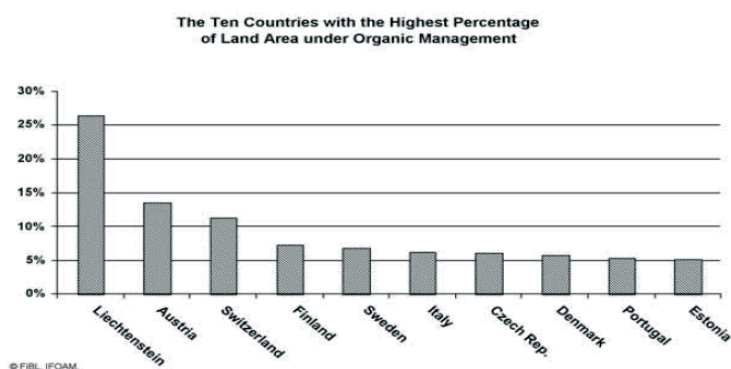
Dodatni razlog zbog kojeg treba fokusirati razvoj organskog sektora je nizak nivo konkurentnosti/produktivnosti poljoprivredne proizvodnje u BiH. Teško je zamisliti strategiju koja bi takav sektor (konvencionalne poljoprivredne proizvodnje), koji odlikuju tako slabe performanse, niska produktivnost, mala kvadratura poljoprivrednog imanja (3,5 ha) i loša infrastruktura, pretvorila u sektor koji može barem opstati na zajedničkom evropskom tržištu. Austrija se suočila sa sličnim (ne tako složenim) izazovom kad su odlučili da postanu dio Evropske unije. Jedno od rješenja je bilo da pomognu razvoj organske proizvodnje u manje pogodnim oblastima. Zato je Austrija danas zemlja s najvećim udjelom površina pod organskom proizvodnjom.

²² RED je finansirala različite projekte u BiH, između ostalog i „Development of organic agriculture clusters“ www.lir.ba

²³ DG Agriculture (2006): Benefits of organic agriculture on rural development, http://ec.europa.eu/agriculture/qual/organic/ben/index_en.htm

“... Organska i integrisana poljoprivreda takođe predstavlja stvarnu šansu na nekoliko nivoa, doprinoseći živoj ruralnoj privredi putem održivog razvoja. Naravno, nove mogućnosti zapošljavanja u poljoprivrednoj proizvodnji, preradi i ostalim vezanim uslugama već su vidljive u rastu organskog sektora. Ovi načini proizvodnje mogu značajno doprinijeti zaštiti okoline, kao i privrednoj i društvenoj koheziji poljoprivrednih oblasti. Dostupnost finansija i ostalih podsticaja farmerima da se okrenu organskoj proizvodnji omogućava veći rast sektora kao što pomaže i pridruženim djelatnostima duž lanca ishrane...”

²⁴ Pretpristupni fondovi EU nisu definisani u smislu kvote za jednu zemlju. Ako zemlja dokaže da je u mogućnosti da osigura uspješnu provedbu dodijeljenih fondova, može se očekivati da kvota poraste. Ali isto tako kvota može i opasti. Zato neke zemlje kao Slovenija koriste više od 100% pretpristupnih fondova, dok neke kao Bugarska koriste samo 30%.

Slika 7²⁵

Još jedan argument za podršku organskoj poljoprivredi u BiH je činjenica da je u zaštićenim oblastima (prirodnim rezervatima, parkovima prirode i sl.)²⁶ to jedini način da se

bavite poljoprivredom i da date šansu lokalnoj zajednici da stvara dohodak istovremeno štiteći okolinu. Svaka zemlja koja želi ući u Evropsku uniju mora zaštititi barem 13% zemljišta. Zato je za ovakva područja i njihovo stanovništvo organska poljoprivreda vrlo značajna – čak prioritarna.

Očito je da je razvoj odgovarajućeg regulatornog okvira preduslov za stvarni razvoj organskog sektora i korištenje te razvojne šanse, te stoga treba postati jedan od prioriteta bh. vlade, jer će na taj način:

- * omogućiti BiH da iskoristi priliku za dalji razvoj efikasnog sektora, prijateljskog prema okolini i društveno prihvatljivog jer se bavi proizvodnjom hrane,
- * doprinijeti ublažavanju nekih strukturnih problema poljoprivrednog sektora (mala imanja) i povećati konkurentnost sektora povećavajući izvoz,
- * doprinijeti zapošljavanju u poljoprivrednim oblastima i potpomoći razvoj komplementarnog sektora – turizma,
- * zaštititi *i potrošače i kupce,*

²⁵ Willer, Helga, M. Yussefi (2006): The world of organic farming 2006, Statistics and emerging trends, IFOAM pg. 36.

²⁶ U BiH velika površina teritorije mora biti ekološki zaštićena. Ali lokalno stanovništvo je protiv toga jer se boji da će izgubiti priliku za zaradu.

* omogućiti BiH da efikasno iskoristi deficitarne humane resurse kako bi privukla međunarodne i pretpristupne fondove koji doprinose razvoju sela i smanjenju siromaštva, te društvenoj i privrednoj stabilnosti zemlje i regiona.

* ispuniti obaveze jasno formulisane u strategijama razvoja poljoprivrede oba entiteta.²⁷

III. KAKO IZGRADITI REGULATORNI OKVIR KOJI ĆE PODRŽATI RAST SEKTORA

Glavni ciljevi regulatornog okvira organske poljoprivrede jesu da se osigura zaštita proizvođača i potrošača te da se omogući ispunjavanje ostalih društvenih ciljeva²⁸ primjenom osnovnih principa: ekonomske održivosti, zaštite okoline i društvene prihvatljivosti. To znači da regulatorni okvir treba obezbijediti mogućnost sektoru da održi pozitivne odnose s prirodnim i društvenim okruženjem, s razvojem tehnologije te novim interesnim grupama i poslovima.

Organski regulatorni okvir treba da definiše odgovornost i funkcionisanje institucija sektora kako bi omogućio: (i) sistem osiguranja kvaliteta (akreditaciju i certifikaciju, inspekciju, norme i standarde kao i način etiketiranja); (ii) kontrolu i izvještavanje (razvoj certifikacionih kuća, prerađivača, poljoprivrednih imanja, uvoznika, spiskova izvoznika, lista sjemena, lista odobrenih inputa, baza podataka koja je povezana s međunarodnim informacionim sistemima), (iii) nadzor (konačna provjera saglasnosti sa standardima i pravilima), (iv) doprinos razvoju sektora, (v) međunarodnu saradnju organskog sektora.

²⁷ Srednjoročna strategija razvoja poljoprivrede u FBiH 2006–2010. godine.
Srednjoročna strategija razvoja poljoprivrede u RS do 2015. godine.

²⁸ Oni su usmjereni na zaštitu i razvoj prirodnog i društvenog (kulturnog) okruženja i na razvoj sela. Ovi zadaci organske poljoprivrede navedeni su u CAP i u primijenjenim poljoprivredno-ekološkim programima.

Kao što je već naglašeno, u svijetu postoje dva osnovna načina organizovanja (regulisanja) sektora.²⁹

- a) Oni koji punu odgovornost za sve funkcije sektora prepuštaju državi;
- b) Oni koji dijele odgovornosti i funkcije između NVO (privatnog) sektora i vlade.

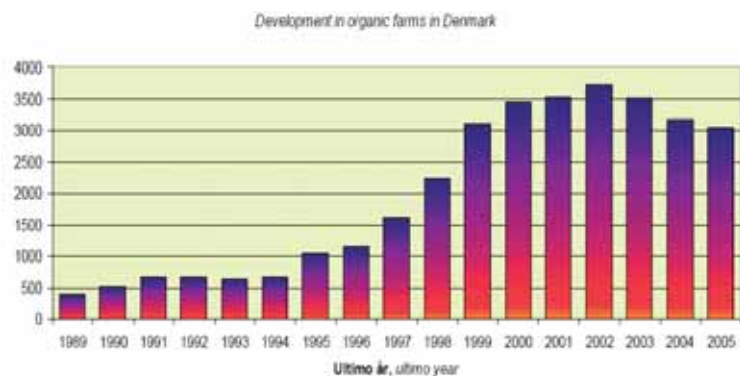
Sljedeći odlomak daje prikaz ova dva sistema.

III.1. Karakteristike dva regulatorna modela koji se primjenjuju u svijetu

III.1.1. Potpuna kontrola države nad regulatornim okvirom

Samo Danska od svih zemalja Evrope ima organski sektor koji potpuno kontroliše država. Ministarstvo poljoprivrede, ruralnog razvoja i ribolova (MARDF) odgovorno je za sve funkcije sektora u Danskoj. Danska direkcija za biljke (DPD) sa svoja dva podsektora za organsku poljoprivredu i EU kontrolu potpuno je odgovorna za sistem osiguranja kvaliteta, podršku razvoju sektora kao i nadzor i izvještavanje. Ostale odgovornosti se dijele između druge dvije direkcije danskog MARDF. DPD ima 450 zaposlenih. Potpuno se finansira iz budžeta, a proizvođači ne plaćaju certifikaciju niti dodatne troškove. Postoji samo jedna organska oznaka, vrlo prepoznatljiva na tržištu, i kupci su veoma voljni da plate dodatnu cijenu za proizvode s tom oznakom.

²⁹ *Rundgren Gunnar* (2006): Najbolje prakse u organskoj politici: šta vlade razvijenih zemalja mogu uraditi da promovišu organski sektor, ITC u štampi.

Slika 8³⁰

Skorašnje očito opadanje broja organskih farmi (vidi sl. 8) moglo bi biti uzrokovano skrivenom neefikasnošću regulatornog okvira sektora.

Danski organski sektor je u nekoj

vrsti recesije.

Tamo gdje država ima punu odgovornost za organski sektor, regulatorni okvir zahtjeva: (i) jako povjerenje u državu (nizak nivo korupcije), (ii) značajan iznos javnog novca (iz budžeta) za finansiranje svih funkcija sektora (bez uplitanja privatnog novca), (iii) visok nivo sposobnosti obučeni ljudi (450 zaposlenih u DPD), (iv) razvijene institucije u čitavoj poljoprivredi.

III.1.2. Regulatorni okvir koji se oslanja na NVO sektor

Regulatorni okvir koji se oslanja na NVO sektor zasniva se na podjeli odgovornosti i funkcija između NVO sektora i države. Ovakva podjela, ili bolje reći decentralizacija, razlikuje se od države do države. U nekim zemljama država ima samo nadzornu ulogu. U drugim NVO sektor igra vrlo skromnu ulogu preuzimajući samo odgovornost za certifikaciju i podršku razvoju sektora. Najčešće država vrši nadzor i zadržava minimalan dio odgovornosti u svakoj oblasti – odlučujući koja NVO će obavljati koji zadatak i učestvujući u ulaganjima i njihovom dugoročnom finansiranju. Ovaj sistem je efikasniji i transparentniji. On je vrlo povoljan za države s *nedovoljno obučeni osobljem* i niskim budžetom, jer se sve odgovornosti sektora

³⁰ Danish Ministry of food agriculture and fisheries (2006): Statistik over økologiske jordbrugsbedrifter 2005, <http://www.fvm.dk>

moraju izvršiti pomoću postojećih poljoprivrednih institucija. To smanjuje mogućnost korupcije povećanjem konkurencije između *tijela za certifikaciju i akreditaciju*. Ta zdrava konkurencija može proizvođačima i potrošačima sniziti troškove osiguranja kvaliteta. Mora se naglasiti da je ovaj tip regulatornog okvira usklađeniji s osnovnim principima organskog pokreta.

III.2. Analiza najuspješnijih iskustava – Primjer Austrije

Kako bismo omogućili detaljno objašnjenje odgovarajuće organizacije sektora, izabrali smo praktičan primjer dobre prakse u Austriji. Ovo je prijedlog autora kako da se organizuje sektor u Bosni i Hercegovini.

III.2.1. Izbor primjera “nabolje prakse”

Različiti kriteriji su iskorišteni za izbor najbolje prakse. Izbor kriterija je izvršen tako što smo imali u vidu trenutnu situaciju u BiH, a posebno sljedeće:

- (i) izazove EU integracije,
- (ii) nivo povjerenja u državu,
- (iii) efikasnost organskog sektora mjerenu veličinom sektora i veličinom organskog tržišta,
- (iv) sličnosti u agro-okolinskim uslovima i strukturu poljoprivrednog sektora.

Nije bilo moguće uključiti sve zemlje Evropske unije u ovu procjenu. Zato smo odlučili analizirati samo one zemlje za koje smo mogli obezbijediti dovoljno podataka i koje su duže članice Evropske unije.

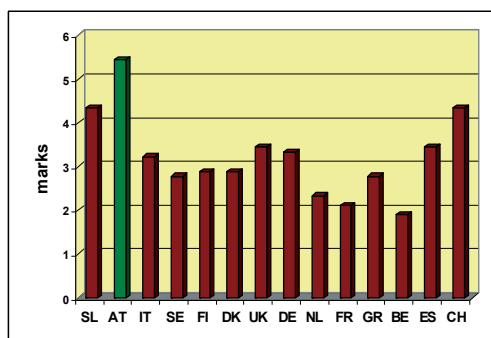
Od novih članica uključena je samo Slovenija. Postoji nekoliko razloga za ovakvu odluku: (i) **imamo zajedničku prošlost;**³¹ (ii) Slovenija je bila među 15 država svijeta koje su imale najveću površinu zemljišta pod organskom poljoprivredom.

Svaki definisani kriterij bio je ocijenjen ocjenama od 1 do 7, gdje je 1 značilo najmanju sličnost s uslovima u Bosni i Hercegovini, a 7 najveću sličnost. Na slici koja slijedi

³¹ BiH i Slovenija su bile u sastavu bivše Jugoslavije.

predstavljen je rezultat bodovanja i, kao što se može vidjeti po ovim kriterijima, primjer Austrije je dobio najvišu ocjenu i stoga je on izabran kao primjer najbolje prakse u razvoju regulatornog okvira za organski sektor.

Slika 9: Rezultat evaluacije regulatornog okvira

Kao uzorak najbolje prakse u uspostavljanju regulatornog okvira izabran je primjer Austrije.

Dodatne informacije o proceduri izbora i rezultatima se može naći u Dodatku II.

III.2.2. Regulatorni okvir u Austriji

Početkom 90-ih godina 20. stoljeća Austrija se suočila s izazovima procesa udruživanja u Evropsku uniju. Kako bi održala konkurentnost sektora poljoprivredne proizvodnje na zajedničkom tržištu EU, austrijska vlada je odlučila da potpomogne brzi razvoj organske poljoprivrede. Sektor je bio uspostavljen tokom pet godina finansiranja iz fondova *poljoprivredno-okolišnog* programa. Odgovornost države je podijeljena između vlasti federacije i lokalnih vlasti. Odgovornosti za osiguranje kvaliteta organizovane su na sljedeći način:

- * Federalno ministarstvo ekonomskih poslova i rada je odgovorno za davanje ovlaštenja *certifikacijskim tijelima*. Zvaničnu odluku o akreditaciji donosi *Accreditation Service* u skladu sa EN 45000 (ISO 65).

* Federalno Ministarstvo socijalne sigurnosti i *socijalnog osiguranja* (FMSSG) dodjeljuje privremenu dozvolu *certifikacionim tijelima* u skladu s odredbom EU 2092/91, a konačnu odluku donosi *Ured za kontrolu hrane svake provincije* gdje je *certifikaciono tijelo* registrovano.

* Potkomitet za organsku proizvodnju Austrijskog *Codex Alimentarius Committee*, koji je dio FMSSG, razmatra organske norme i standarde sa *učesnicima na tržištu* i pregovara o njima na nivou EU.

* Šest privatnih *profitnih* ili neprofitnih organizacija osigurava certifikaciju i inspekciju proizvođača. Obilježavanje privatnim etiketama takođe je dio ovog procesa. Nadzor *učesnika na tržištu* se vrši pomoću administracije za nadgledanje na nivou provincija, u saradnji sa službom za tehničku inspekciju Federalnog ministarstva *poljoprivredne ekologije* i upravljanja vodama (FMAFEWM).

Uloga nadgledanja i izvještavanja je dodijeljena FMAFEWM. Ovu odgovornost je u ime ministarstva preuzela jedinica koja saraduje sa *poljoprivredno-okolišnim* programima, Agencija za poljoprivredna tržišta Austrije (AMA). Ovo ministarstvo vodi brigu o međunarodnoj saradnji i razvoju sektora.

NVO sektor, koji podržava državne institucije u svim aktivnostima i odgovornostima osim certifikacije i djelimične akreditacije, usmjeren je na razvoj sektora uspostavljanjem Krovnog udruženja organskih farmera (EKOLAND), te razvoj Savjeta organske poljoprivrede (savjetodavno tijelo) nezvaničnim širenjem mreže usluga. NVO sektor preuzima značajnu ulogu u funkcionisanje i odgovornost u oblasti međunarodne saradnje i komunikacija, posebno preko IFOAM.

III.3. Ocjena *izbora opcije*

Uopšteno govoreći, pred *donosiocima odluka* u Bosni i Hercegovini postoje tri moguće opcije:

- (i) da ne ulažu nikakav napor u razvoj sektora – opcija *status quo*;
- (ii) da razviju sektor koji reguliše država – opcija *državne kontrole*;
- (iii) da razviju regulatorni okvir u kojem NVO sektor ima značajnu ulogu (austrijski slučaj) – opcija *NVO*.

III.3.1. O čemu treba razmišljati pri stvaranju regulatornog okvira za organsku poljoprivredu u BiH?

Regulatorni okvir sektora treba veoma pažljivo kreirati kako bismo spriječili pravljenje grešaka koje mogu biti kobne po sektor i kako bismo otklonili sve administrativne prepreke i time učinili sektor efikasnim i uspješnim. Naravno, u ovom procesu ključna je odluka odnosi se na to koliko funkcija i odgovornosti treba biti povjereno nevladinom sektoru, a koliko administrativnim institucijama samog sektora. Osim ove veoma važne odluke, treba pažljivo odabrati i rješenja kako bismo obezbijedili usluge koje su veoma važne za brži i uspješniji razvoj sektora. U tom smislu treba voditi računa o slijedećem:

- o mišljenju svih učesnika (*stakeholders*), njihovim potrebama i željama, te troškovima koje oni trebaju pokriti;
- o institucionalnim kapacitetima, posebno o angažovanju iskusnih i vještih administrativnih radnika;
- o vremenu koje je neophodno za uspostavljanje regulatornog okvira i za njegovo puno funkcionisanje;
- o sposobnosti institucija da rastu i prate potrebe brzorastućeg sektora;
- o adekvatnom korištenju kapaciteta (humani, materijalni i institucionalni) koji trenutno postoje i podržavaju razvoj sektora;
- o ograničenjima u budžetu i troškovnoj efikasnosti;
- o javnoj percepciji vezanoj za efikasnost državne službe.³²

³² for more details see Annex -

Imamo li na umu da je organska poljoprivreda bazirana na konceptu kvaliteta vođenog vrijednošću jedan nov, mnogima nepoznat ili nerazumljiv koncept, nije neobično ako se napravi greška koja na kraju može imati značajan uticaj na usporavanje razvoja cijelog sektora. Izvrstan primjer za to su naše susjedne zemlje Srbija i Hrvatska. Prema njihovom regulatornom okviru, funkcija osiguranja kvaliteta putem procesa certifikacije učinjena je organizaciono veoma složenom. Odgovornosti i nadležnosti su podijeljene između različitih nivoa administracije (svaki nivo ima pravo inspekcije), ali Ministarstvo poljoprivrede treba da donese finalnu odluku o tome ko ima pravo koristiti državnu organsku markicu. Ovako komplikovana procedura i nedostatak institucionalnih kapaciteta (prvenstveno kadrova) obeshrabrila je veliki broj farmera da se prijave za dobivanje prava korištenja državnog organskog znaka. To je, naravno, imalo efekta na usporavanje razvoja sektora.³³ U Srbiji, prva verzija Zakona o organskoj poljoprivredi je propisala da Ministarstvo poljoprivrede treba svake godine odrediti koje privatne certifikacijske kuće mogu obavljati certifikaciju. Zbog slabosti administracije, nedovoljnog broja ljudi i neorganizovane službe, ove dozvole su davane tek negdje sredinom aprila, kada je sjetva već završena i kada je najveći dio proizvođača sklopio ugovore sa certifikacijskim kućama. To znači da su farmeri i prerađivači potpisali ugovor na neviđeno, odnosno nisu znali hoće li ta certifikacijska kuća na kraju izvršiti certifikaciju. Ovo je organsku proizvodnju učinilo još rizičnijom, što je obeshrabrilo veliki broj farmera da se uključe u ovu proizvodnu aktivnost. Ovu su grešku uočili u sektoru *stakeholdersa*. Oni su se organizovali zahtijevajući da se zakon promijeni. Tako je zakon nakon godinu dana i bio promijenjen.

III.3.2. Performanse predloženih opcija

U prethodnim dijelovima ovog izvještaja iznesena je jasna argumentacija koja objašnjava zbog čega opcija nazvana *status quo*, koja pretpostavlja da se po ovom pitanju ništa ne radi,

³³ They are considering the Low revision article A4 of Ministry of Agriculture Forestry and water management of R. Croatia (2005): „Strategy of organic agriculture development 2005“, Zagreb 2005 – pg.4.

ne dolazi u obzir – time će razvojna šansa ostati neiskorištena. Druga opcija, u kojoj se upravljanje sektorom u potpunosti prepušta državi, kao što je to urađeno u Danskoj, zbog institucionalnih problema s kojima se bori naša zemlja takođe nije opcija koja se preporučuje jer je unaprijed izvjesno da bi bila neefikasna.

Treća predložena opcija, koja podrazumijeva raspodjelu odgovornosti i ovlaštenja između države i nevladinog sektora kako bi se na najbolji način iskoristili postojeći resursi, najefikasnije je rješenje za organski sektor u Bosni i Hercegovini u smislu korištenja realne razvojne šanse – organske poljoprivrede. Ovo rješenje neće imati negativne posljedice po razvoj organske poljoprivrede jer će postojeće institucije moći obezbijediti usluge za sektor – baš kao što to već rade. Ono će osigurati punu sinergiju javnih i privatnih fondova i omogućiti da se sistematično investira u sektor. Do 2010. godine možemo očekivati 15.000 radnih mjesta i najmanje 1,5% obradivog zemljišta pod organskom proizvodnjom, kao i povećanje izvoza. Razvoj povjerenja između potrošača i proizvođača će biti snažno podržan novostvorenom legislativom, a nivo prepoznatljivosti organskog znaka biće uvećan (10% populacije će prepoznavati i znati šta znak predstavlja) Upravo rast povjerenja i svijesti potrošača predstavlja temelj za održivi razvoj potražnje za organskim proizvodima, a samim tim i cjelokupnog sektora. Ukidanje svih postojećih institucionalnih prepreka nije jednostavan ni lak posao, ali ovo rješenje, pristup izgradnji regulatornog okvira, osiguraće mehanizam za njihovo uklanjanje tokom vremena.

Iz svega pomenutog može se zaključiti da je izbor treće opcije (NVO opcija) najpogodniji za uslove koji vladaju u BiH jer omogućava brži rast sektora putem:

- (i) efikasne upotrebe postojećih institucija sektora,*
- (ii) mogućnosti da se primijene u kratkom roku,*
- (iii) uklanjanja administrativnih prepreka,*

- (iv) *minimiziranjem broja zaposlenih u javnoj administraciji koji će biti posvećeni ovom sektoru,*
- (v) *ublažavanja posljedica slabog povjerenja u državu,*
- (vi) *zahtjeva za minimalne javne troškove kao i mogućnosti smanjenja tih troškova,*
- (vii) *efikasnog povećanja stepena povjerenja na tržištu i zaštite potrošača.*

Razlog više koji ide u prilog izbora ovoj opciji je jaka podrška učesnika (stakeholders (AKCIONARA?)) na tržištu, te njen uticaj na jačanje sposobnosti lokalne zajednice da primijeni i provede složene programe poljoprivrednog razvoja kako bi se iskoristili EU fondovi.

VI. ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Organska poljoprivreda u Bosni i Hercegovini je u početnoj razvojnoj fazi i pokazuje kako ima veliki potencijal da doprinese unapređenju kvaliteta života u seoskim sredinama kao i u cjelokupnom privrednom razvoju u BiH. Iako suočen s mnogo problema, s raznim administrativnim preprekama u organizovanju proizvodnje, organski sektor je svake godine povećavao vrijednost izvoza, što je izvanredan uspjeh. Rezultati istraživanja ukazuju na pojavu domaćeg organskog tržišta. Ove godine su veliki lanci supermarketa otvoreni ušli na ovo tržište nudeći svježiu i prerađenu hranu proizvedenu u BiH. Razvojni uspjesi sektora osporavaju ključni argument protivnika organske poljoprivrede: potrošači u BiH previše su siromašni da bi plaćali *premijsku cijenu*. Trenutno se organski krompir u BiH prodaje po cijenama koje su za 85% više nego cijene konvencionalnog krompira.

Razvoj organske poljoprivrede pokreću napori NVO sektora, kao i međunarodno finansirani projekti: to je razlog što ovaj razvoj nije sistematičan. Osnovane su temeljne institucije: bh. šema označavanja, koju vodi domaća certifikacijska kuća koja je u procesu međunarodne akreditacije, privatni organski znak prepoznatljiv na tržištu, udruženje organskih farmera i

proizvođača, loš informacioni sistem koji uglavnom vodi OK, i skromna grupa eksperata sa znanjem. Da bi se ovaj potencijal mogao iskoristiti za napredak BiH, neophodno je regulisati sektor i razviti institucije koje će podržati brži razvoj sektora.

Austrijski primjer se preporučuje za primjenu u situaciji kakva vlada u BiH. Ovakav pristup izgradnji regulatornog okvira za organski sektor u BiH podržali su i *stakeholders*.

Praktične preporuke proizašle kao rezultat ovog istraživanja mogle bi se iskazati na sljedeći način:

1. Proces pripreme za uvođenje zakonske regulacije u organski sektor mora početi što prije i mora biti organizovan tako da obezbijedi učešće svih zainteresiranih strana. To znači da se mora osnovati radna grupa na čelu s odgovornom osobom iz Ministarstva za vanjsku trgovinu i ekonomske odnose.
2. Mora se pokrenuti inicijativa da NVO sektor osnuje stalno dobrovoljno savjetodavno tijelo – Savjet za organsku poljoprivredu.
3. Trenutna situacija uređivanja poljoprivrednog sektora na državnom nivou mora se iskoristiti kao šansa da se izaberu i imenuju ljudi odgovorni za sektor u svakoj postojećoj ili novostvorenoj instituciji poljoprivrednog sektora.
4. Imenovani službenici se moraju obučiti kako bi shvatili svoje zadatke, odgovornosti i svakodnevne dužnosti.
5. WEB interaktivna platforma kojoj će država pružiti potporu mora se razviti kako bi se omogućila razmjena informacija i znanja.
6. Mora se osnovati godišnja konferencija *stakeholders* (*AKCIONARA*???) kao stalna aktivnost koja će procjenjivati poslovanje sektora i potrebe koje država treba da zadovolji.

Očito je da dostignuća organske poljoprivrede zahtijevaju pažnju bh. vlade i naporan rad na regulaciji sektora. Razvoj regulatornog okvira organske poljoprivrede mora se naći visoko na listi prioriteta poljoprivredne administracije zato što su se na to jasno obavezali u entitetskim strategijama razvoja poljoprivrede. Cjelokupan poljoprivredni sektor se usklađuje sa standardima Evropske unije. Zato je ovo pogodan trenutak da se poduzme akcija i da se počne graditi decentralizovan regulatorni okvir.

LITERATURA

- B&H Mid Term Development Strategy – Rural Poverty Reduction Strategy Paper, March 2004.
- Draft Strategy of Agricultural development Federation Bosnia and Herzegovina
- Danish Ministry of food agriculture and fisheries (2006): Statistik over økologiske jordbrugsbedrifter 2005, <http://www.fvm.dk>
- DG Agriculture, http://ec.europa.eu/agriculture/qual/organic/def/index_en.htm, 6.12.2006
- DG Agriculture (2006): Benefits of organic agriculture on rural development, http://ec.europa.eu/agriculture/qual/organic/ben/index_en.htm
- EU Commision, DG Agriculture and rural development (2005): Organic farming in tih EU – fact and figures, Bruxelles
- EU Commision, DG Agriculture (2006): Definition of organic farming, http://ec.europa.eu/agriculture/qual/organic/ben/index_en.htm
- EU regulation No2092/91, http://europa.eu.int/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexapi!prod!CELEXnumdoc&lg=EN&numdoc=31991R2092&model=guichett
- EkoConnect information letter Organic Agriculture of Central and Eastern Europe, May 2006, www.ekoconnect.com,
- FAO (2003): FACILITATING THE LEGAL AND POLICY FRAMEWORK FOR MARKETING AND TRADE OF CERTIFIED ORGANIC AGRICULTURE PRODUCTS"* (<http://www.rlc.fao.org/foro/alimentos/>)
- FAO (1998): Mid term Strategy of Agricultural sector development in FB&H
- FAO Committee on Agriculture (1999): “Organic Agriculture”, Positioning paper, Rome, Italy.
- GFA Terra System (2004): “Functional review of the agricultural sector in B&H, EUROPEAID/116651/C/SV/BA, Sarajevo.
- Grolink AB (2004): Organic Agriculture in Austria – Highest rate of certified organic farms in the EU, The organic Standard, Issue 34
- Hamm, U., F. Gronefeld, D. Halpin, 2002. Analysis of the European market for organic food, School of management and Business, University of Aberystwyth, Aberystwyth, UK.
- Hadžiomerović, Maida (2006): Organska kontrola i certifikacija organske proizvodnje – Third Organic Conference: „Actual moment in organic agriculture development – problems slowing down development of organic sector in B&H“, Sarajevo
- Habul Esma, A. Nikolić, A. Begić Akagić (2005):“New food forms at the market», Faculty of Agriculture, University of Sarajevo
- IFOAM, http://www.ifoam.org/about_ifoam/principles/index.html, 6.12.2006
- International Trade Center (UNCTAD/WTO) (2006): Organic Wild Products: Market Development, www.intracen.org/organics
- Klonsky, Karen 2000. Forces impacting the production of organic foods. Agriculture and Human Values, Kliwe Academic Publisher, 17:233-243.
- Ministry of agriculture forestry and water management of R. Croatia (2005):„Strategy of organic agriculture development 2005“, Zagreb 2005

- Nikolić, Aleksandra, Velagić-Habul, E.: Managing The Eco-Labels Confusion at Emerging Organic Food Market in Bosnia And Herzegovina, Conference on eco-labels and greening of the food market, Boston, Massachusetts, USA, 2002.
- Nikolić, A., Strojil, E., Bešliagić, J. (2006): Characteristics of BH organic market and its reflection to organic wild plants' products marketing, First IFOAM Conference on Wild and medical plant products, Teslić, BH.
- Nierbeg, H., Offermann, F., Zander, K., Jagersberg, P. (2005): Report on farm level economic impacts of OFP and Agenda 2000 implementation Federal Agricultural Research Center (FAL), Germany
- On-line encyclopedia Wikipedia, http://en.wikipedia.org/wiki/Organic_agriculture, 6.12.2006.
- Rundgren Gunnar* (2006): Best practices for organic policy: what developing country governments can do to promote the organic sector, ITC in printing
- Sarić Dragana (2006): Rural financing, Report of project FP6 CEEC Agri Policy Sciallaba, Nadia (2000) Factors influencing Organic Agriculture Policies with focus on developin countries, FAO, Roma, Italy.
- Tyburski, J., Zakovska-Biemans, S. (2003): Report on Harmonization of Regulations and standards for organic agriculture in the CEE Accession Countries and EU, Warshaw Agricultural University
- UK Ministry of Agriculture Fisheries and food (2001): Quinquennial review and better quality services review of the UK register of organic food standard.
- ZAKON O EKOLOŠKOJ PROIZVODNJI POLJOPRIVREDNIH I PREHRAMBENIH
PROIZVODA Republike Hrvatske
- Zakon o organskoj proizvodnji i organskim proizvodima, SCG
- Willer, Helga, M. Yussefi (2005):The World of Organic Agriculture – Statistics and Emerging trends 2005, IFOAM
- Willer, Helga, M. Yussefi (2006):The World of Organic Agriculture – Statistics and Emerging trends 2006, IFOAM

Dodatak I. Objašnjenje kriterija koji je korišten za izbor najbolje prakse – primjer regulatornog okvira

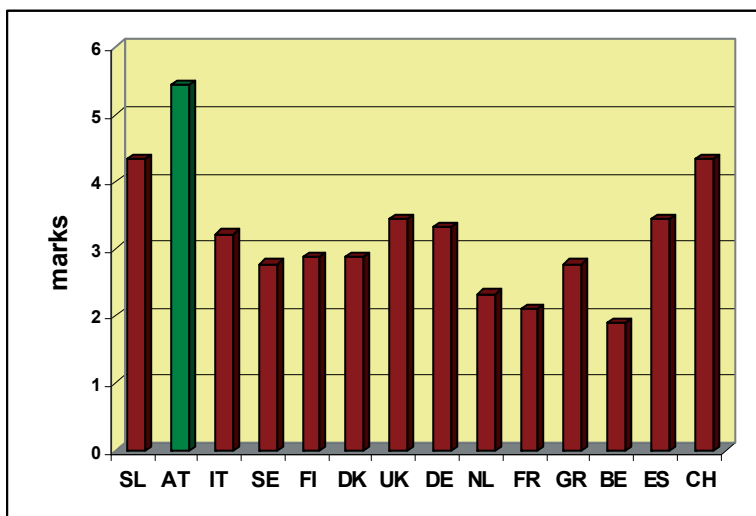
U sljedećoj tabeli prikazan je kriterij za izbor najbolje prakse – primjer regulatornog okvira koji bi se mogao primijeniti kao najbolji uzorak za Bosnu i Hercegovinu. Kriteriji za svaku zemlju ocijenjeni su sa stanovišta situacije u BiH ocjenama od 1 do 7, gdje je ocjena 1 data za uslove sasvim različite od uslova koji vladaju u BiH, a 7 za uslove koji su vrlo slični onom u BiH. Samo kriteriji za procjenu učinka organskog sektora nisu ocjenjivani sa stanovišta BiH. To znači da u tom skupu kriterija ocjena 1 znači najslabiji učinak, a 7 najbolji.

Tabela A.1.2.: Kriteriji za selekciju primjera najbolje prakse

Br.	Kriteriji	Opis dimenzija procjene
1.	Uslovi okoline – veličina, zemljište, stanovništvo	1 – 2 puta veća zemlja, ravna, topla mediteranska zemlja 7 – slična veličina zemlje i stanovništva, planinska zemlja, kraška oblast
2.	Poljoprivredna struktura/veličina imanja	1 – velika imanja, konkurentna 7 – uobičajeno male farme, niska konkurentnost
3.	Slična organizaciona struktura države	1 – centralizovana država 7 – decentralizovana federalna država
4.	Slični politički/privredni izazovi	1 – nema potrebe za propuštanjem procesa integracije 7 – propušten proces integracije
5.	Nivo korupcije	1 – nizak nivo korupcije 7 – visok nivo korupcije
6.	Potrebe za zapošljavanjem u administraciji	1 – više od 25 osoba 7 – manje od 5
7.	Udio organske poljoprivrede (površina pod OA proizvodnjom)	1 – manje od 1% 7 – više od 9%
8.	Veličina organskog tržišta	1 – manje od 100 miliona eura 7 – više od 2.000 miliona eura
9.	Prosječna godišnja potrošnja na organsku hranu	1 – manje od 7 – više od

Tabela A.1.2.: Rezultati procjene regulatornog okvira

	Kriterij	SL	AT	IT	SE	FI	DK	UK	DE	NL	FR	GR	BE	ES	CH
1.	Uslovi okoline – veličina, zemljište, stanovništvo	7	6	1	1	1	3	1	1	2	1	4	2	3	7
2.	Poljoprivredna struktura/veličina imanja	7	6	1	1	2	2	2	1	1	1	3	3	3	2
3.	Slična organizaciona struktura države	1	7	3	1	1	1	5	7	2	2	1	1	7	7
4.	Slični politički/privredni izazovi	7	7	1	3	3	3	3	1	1	1	1	1	5	1
5.	Nivo korupcije	3	3	6	2	2	1	3	2	3	3	5	2	5	1
6.	Potrebe za zapošljavanjem u administraciji	7	5	4	4	4	1	4	2	5	2	4	4	2	4
7.	Udio organske poljoprivrede (površina pod OA proizvodnjom)	4	7	6	5	5	6	4	4	2	2	5	2	3	6
8.	Veličina organskog tržišta	1	3	5	3	3	3	5	7	3	5	1	1	2	4
9.	Prosječna godišnja potrošnja na organsku hranu	2	5	2	5	5	6	4	5	2	2	1	1	1	7
	PROSJEK	4	5,4	3,2	2,8	2,9	2,9	3,4	3,3	2,3	2,1	2,8	1,9	3,4	4,3

Chart A.1.1.: Rezultati procjene regulatornog okvira

Dodatak II. Matrica rezultata

CILJEVI	Kriteriji procjene	OPCIJE		
		Bez regulatornog okvira	Država ima svu kontrolu	Država ima sporednu ulogu – NVO u žiži
EFIKASNO KORIŠTENJE POSLOVNIH MOGUĆNOSTI I RAZVOJA SELA	Obezbjedenje usluga – vremenski okvir i mogućnosti razvoja	odmah – njihov razvoj je ograničen mogućnošću upotrebe samo privatnih fondova	optimistični scenario predviđa razvoj jednu godinu nakon što je zakon usvojen – spor razvoj zbog državnih investicija	odmah – podrška razvoju su i privatni i državni fondovi
	Korištenje već razvijenih sredstava (institucije, ljudi, znanje)	Niska efikasnost – nekoordinirani napori, dupliranje akcija	sasvim ograničen – nekoliko ljudi zaposleno u administraciji	potpuna efikasnost – združeni efekat svih investicija sa svrhom razvoja
	porast proizvodnje (novi ha pod OA)	spor	spor	Brz – za 5 godina bar 2% obradive zemlje
	povećanje izvoza	srednji – 20% godišnje	stagnacija – bar toliko	srednji – 20% godišnje
	broj novih radnih mjesta	manji od 5000	manji od 5000	za 5 godina oko 15000
	pristup tržištu – prepoznatljivost OA – OK znaka i sposobnost promocije ³⁴	do 5% stanovništva prepoznaje postojeći OK znak	do 2 -3% stanovništva prepoznaje trgovinski znak ³⁵	do 10% stanovništva prepoznaje BiH OK oznaku (privatni i javni napori na promociji)
	mogućnost da se razvije povjerenje na tržištu	srednja – zavisi od kupčevog shvatanja modernog koncepta kvaliteta	niska – određuje je visok nivo korupcije ³⁶	visoka – postojanje očiglednog sistema definisanog nacionalnim pravilima
	Administrativna prepreka – ograničenje za rast proizvodnje	vrlo visoka – niko iz vlade nije odgovoran i nema podrške iz budžeta	moguće vrlo visoka – tako mnogo odluka treba donijeti, a odlaganje znači da se usjev ne može prodati kao organski ³⁷	srednja ili niska
	Administrativna prepreka – ograničenje za uvoz neophodnih sirovina	vrlo visoka	srednja ili niska	srednja ili niska
Administrativna prepreka – ograničenje za rast izvoza	srednja ili niska	srednja ili visoka-nivo korupcije	niska – u saglasnosti sa sistemom u većini zemalja EU	

³⁴ Uvođenje nove trgovinske marke na bilo koje tržište je vrlo skupo. Zna se da prepoznatljivost organske oznake ima veliki uticaj na rast tržišta kao i na stvaranje vjernih potrošača koji su voljni da plate više za veću vrijednost koju dobiju u organskoj hrani. Ove procjene su načinjene na osnovu tržišnog istraživanja koje je 2002. i 2006. godine obavila NVO BETA.

³⁵ Ovo je optimističan scenario ako se sjetimo slučaja Slovenije, gdje su potrošači odbili državno promovisanu organsku oznaku i držali se oznake koju je promovisala NVO (prva). Slovenačka vlada je napravila vrlo skupu grešku i umanjila efikasnost rasta sektora.

³⁶ Zbog vrlo niskog stepena korupcije u Danskoj, država je bila jako uspješna u uvođenju i razvoju efikasne šeme državnog označavanja.

³⁷ Slučaj Srbije potvrđuje ovu mogućnost. U prethodnoj verziji zakona država (ministarstvo) je bila ovlaštena da daje dozvole ovlaštenom tijelu da vrši certifikaciju (dodijeljena odgovornost). Odluka je donesena krajem aprila, poslije proljetne sezone sisanja. Poljoprivrednici, koji su tražili certifikaciju od nepostojećeg organa, nisu mogli prodati svoje proizvode kao organske.

CILJEVI	Kriteriji procjene	OPCIJE		
		Bez regulatornog okvira	Država ima svu kontrolu	Država ima sporednu ulogu – NVO u žiži
INSTITUTIONALNI KAPACITETI	nijedan novi zaposleni nije potreban u javnom sektoru	nijedan	bar 15	maksimum 3
	potreba obuke u javnom sektoru	minimalna	15 ljudi mora biti temeljno obučeno u svim oblastima	15 ljudi treba obučiti za promociju i djelimično za nadzor
	mogućnost korištenja budžetskih sredstava za razvoj sektora	minimalna – bez zakonske osnove za to	srednja – dio javnog novca bi bio potrošen na troškove administracije (15 ljudi, automobila itd.)	Maksimalna – cjelokupan budžet bi mogao biti potrošen kao podrška sektoru kako bi i forsirao i ispitao načine
	sposobnost osnivanja efikasnog protoka informacija – uključujući statističke	minimalna	vidljiva	srednja – mali broj administrativaca traži investiranje u IT
	sposobnost davanja podrške novim proizvođačima (farmerima)	srednja	minimalna – moraju se razviti ljudski resursi	srednja
	nivo povezanosti sa procesom integracije u EU	nije povezan	povezan	povezan
	jačanje šanse za korištenje pretpristupnih fondova	bez uticaja	nizak uticaj	jako privatno-javno partnerstvo je preduslov – tako had može imati jak uticaj
EFIKASNOST OF PUBLIC GOODS UTILIZATION	javni troškovi (samo operativni)	Minimalni – ne veći od 100 eura/ha godišnje	visoki – bar 560 eura/ha godišnje	srednja – bar 120 eura/ha godišnje
	troškovi obuke (samo za unapređenje administracije)	Minimalni u skladu s njihovom željom za obuku	visoki – bar 120 eura/ha godišnje	srednja – bar 30 eura/ha godišnje
	privatni troškovi/ha (samo za certifikaciju)	visoki	dijele se između privatnih i državnih subjekata	konkurencija bi ih mogla smanjiti
	<i>stakeholder</i> (Aktionarska?) podrška – javno prihvatanje ³⁸	srednja	niska	visoki
	nivo spremnosti trgovaca da ulože napore kako bi spriječili zloupotrebu oznake	vrlo niska	visoka	visoka
ZAŠTITA POTROŠAČA	spremnost da se plate više cijene	srednja	niska – povjerenje u državu je nisko	Srednja – ali lako se može povećati
	nivo motivisanosti kupaca da izvještavaju o pogrešnom korištenju naljepnice	veoma niska – zašto to činiti kad nema legislative	srednja	visoki – NVO sektor će promovisati potrebu ovakvih akcija i organizovati kampanje

³⁸ Zatraženo je mišljenje *stakeholders* na radionici održanoj u sklopu godišnje konferencije o organskoj poljoprivredi u Sarajevu 10.11.2006. Svi su se složili da se sektor mora urediti i da je druga opcija (usmjerena na NVO) bolja za uslove u BiH.

Dodatak III. Dva scenarija razvoja organskog sektora u BiH

SCENARIO I – STATUS QUO

1. Stopa rasta površine zemljišta pod organskom proizvodnjom u BiH

Sadašnja stopa rasta organske površine (samo obradivo zemljište) u BiH

	2003	2004	2005	2006
Zemljište (ha)	198,0	215,5	163,0	209,7
Stopa rasta (%)	-	8,8	-24,4	28,6
Prosječna stopa rasta %				1,4

EU stopa rasta 1998/2002 21,00%
Godišnja EU stopa rasta 5,25%

Optimistični scenario stopa rasta

10,00%

Pesimistični scenario stopa rasta

5,25%

2. Vrijednost izvoza uglavnom divljih biljaka, šume i *cultivated plants* 1.512.315
Vrijednost izvoza po ha 504,105

3. Površina zemljišta pod organskom proizvodnjom u BiH i vrijednost izvoza – projekcije za 2007/10

OPTIMISTIČNI SCENARIO (10% rasta)				
	2007	2008	2009	2010
Izvoz (EUR)	1.663.546,5	1.829.901,2	2.012.891,3	2.214.180,4
PESIMISTIČNI SCENARIO (5,25 % rasta)				
	2007	2008	2009	2010
Izvoz (EUR)	1.591.711,5	1.674.480,5	1.761.553,5	1.853.154,3

4. Radna mjesta 2010

Optimistično 3.500
Pesimistično 3.000

5. Trošenje budžeta

Optimistično Nimalo
Pesimistično Minimalno

SCENARIO II - regulisan sektor

1.	Udio organske zemlje u ukupno obradivoj površini	0,02%
2.	Prosječan udio organskog zemljišta u ukupnoj obradivoj površini u EU	3,60%
3.	<i>Plan to have 1% of arable land under organic management in 2010</i>	10.280 ha
4.	Očekivani izvoz	
	vrijednost izvoza/ha EUR	700
	Ukupna vrijednost izvoza u 2010	7.196.000
5.	Broj radnih mjesta	
	Jedna i po osoba na ha	
	Očekivano	15.420
6.	Potrošeni budžet u 2010	
	150 EUR po ha	1542000
	7 zaposlenih u administraciji	84000
	Podrška tržištu	200.000
	Ukupno EUR	1.826.000

